Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 1

# RAQAMLI JAMIYAT SHAROITIDA KIBERZO‘RAVONLIKNING IJTIMOIY-FALSAFIY XUSUSIYATLARI

G‘ulomnazir Xolmatxonovich Karimov*
*Farg‘ona davlat universiteti, Falsafa fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)*
✉ karimovbek701@gmail.com

**ANNOTATSIYA**

tezisda raqamli jamiyatning jadal rivojlanishi sharoitida kiberzo‘ravonlik hodisasining ijtimoiy-falsafiy mohiyati, shakllanish omillari va jamiyat hayotiga ta’siri tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning kundalik hayotga chuqur kirib borishi insonlar o‘rtasidagi muloqot, ijtimoiy munosabatlar va axborot almashinuvi imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, zo‘ravonlikning yangi shakllari paydo bo‘lishiga ham zamin yaratmoqda. Kiberzo‘ravonlik an’anaviy zo‘ravonlikdan makon, vaqt va auditoriya chegaralarining nisbatan yo‘qligi bilan farqlanadi. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, forumlar va boshqa raqamli platformalar orqali tahdid, haqorat, kamsitish, shaxsiy ma’lumotlarni noqonuniy tarqatish hamda ijtimoiy izolyatsiyaga olib keluvchi xatti-harakatlar amalga oshirilishi mumkin. Tadqiqotda kiberzo‘ravonlik faqat texnologik yoki huquqiy muammo sifatida emas, balki shaxsning qadr-qimmati, ijtimoiy identifikatsiyasi, erkinligi va daxlsizligi bilan bog‘liq ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida ko‘rib chiqiladi. Raqamli muhitda anonimlik va masofaviylikning mavjudligi ayrim hollarda shaxsning javobgarlik hissini susaytirishi, virtual makonda tajovuzkor xatti-harakatlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, raqamli etikani rivojlantirish, media savodxonlikni oshirish va inson huquqlarini raqamli makonda himoya qilish zamonaviy jamiyatning muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

**Kalit so‘zlar**

Raqamli jamiyat, kiberzo‘ravonlik, ijtimoiy falsafa, raqamli makon, virtual muloqot, anonimlik, raqamli etika, inson huquqlari, ijtimoiy identifikatsiya, media savodxonlik.

DOI: 10.5281/zenodo.23302321

## KIRISH

XXI asrda raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi jamiyatning ijtimoiy tuzilishi va insonlar o‘rtasidagi munosabatlarning mazmunini sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Internet va raqamli platformalar inson uchun axborot olish, bilim almashish, muloqot qilish va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishning yangi imkoniyatlarini yaratdi. Shu bilan birga, raqamli makonda shaxsga nisbatan turli xil bosim va tajovuz shakllarining yuzaga kelishi ham kuzatilmoqda. Kiberzo‘ravonlik ana shunday murakkab ijtimoiy hodisalardan biridir. Kiberzo‘ravonlikni an’anaviy zo‘ravonlikning oddiy raqamli ko‘rinishi sifatida baholash yetarli emas. Chunki raqamli muhit uning amalga oshish mexanizmlarini tubdan o‘zgartiradi. Birinchidan, kiberzo‘ravonlikning geografik chegaralari deyarli yo‘q. Shaxsga nisbatan amalga oshirilgan tajovuzkor harakat qisqa vaqt ichida boshqa foydalanuvchilarga yetib borishi mumkin. Ikkinchidan, raqamli kontentning uzoq vaqt davomida saqlanib qolishi tajovuzning ta’sirini vaqt jihatidan uzaytiradi. Uchinchidan, katta auditoriyaning mavjudligi jabrlanuvchining ijtimoiy bosimini kuchaytirishi mumkin [1].

Kiberzo‘ravonlikning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini anglashda insonning raqamli makondagi maqomi muhim ahamiyatga ega. An’anaviy jamiyatda shaxsning ijtimoiy mavqei ko‘p jihatdan uning real hayotdagi munosabatlari bilan belgilanadi. Raqamli jamiyatda esa insonning virtual imiji, onlayn faoliyati va internetdagi ijtimoiy aloqalari ham uning identifikatsiyasining bir qismiga aylanmoqda. Shu sababli virtual makondagi tahdid yoki haqorat faqat onlayn hodisa bo‘lib qolmasdan, shaxsning real ijtimoiy hayotiga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Kiberzo‘ravonlikning yana bir muhim xususiyati anonimlik bilan bog‘liq. Raqamli platformalarda

ayrim foydalanuvchilar o‘z shaxsini yashirishi yoki soxta akkauntlardan foydalanishi mumkin. Bu esa ayrim holatlarda ijtimoiy nazorat mexanizmlarining zaiflashishiga olib keladi. Falsafiy nuqtayi nazardan, mazkur holat shaxsiy erkinlik va javobgarlik o‘rtasidagi munosabatni qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Erkinlik faqat o‘z xohishiga ko‘ra harakat qilish imkoniyati emas, balki amalga oshirilgan harakatlarning oqibatlari uchun javob berish mas’uliyatini ham nazarda tutadi [2]. Kiberzo‘ravonlik muammosi shuningdek, inson qadr-qimmati va shaxsiy daxlsizlik tushunchalari bilan chambarchas bog‘liq. Inson huquqlari universal tamoyillari shaxsning sha’ni, qadr-qimmati va shaxsiy hayotini himoya qilish zarurligini e’tirof etadi [3]. Raqamli muhitda esa ushbu tamoyillar yangi sharoitda namoyon bo‘ladi. Masalan, shaxsning roziligisiz uning fotosuratlari, shaxsiy ma’lumotlari yoki boshqa materiallarining tarqatilishi insonning shaxsiy hayoti va daxlsizligiga ta’sir qilishi mumkin.

Kiberzo‘ravonlikning tarqalishida raqamli platformalarning kommunikativ xususiyatlari ham muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda axborotning tez tarqalishi va foydalanuvchilarning katta auditoriyaga ega bo‘lishi biror tajovuzkor kontentning qisqa muddatda keng ommaga yetib borishiga imkon beradi. Shu sababli raqamli muhitdagi tajovuz individual shaxs va tajovuzkor o‘rtasidagi munosabatdan tashqariga chiqib, kengroq ijtimoiy jarayonga aylanishi mumkin. Bu masalada raqamli etika alohida ahamiyat kasb etadi. Raqamli etika internet va texnologiyalardan foydalanishda inson qadr-qimmati, mas’uliyat, hurmat, shaxsiy hayot daxlsizligi va adolat kabi qadriyatlarni saqlashga qaratilgan me’yorlarni o‘z ichiga oladi. Floridi raqamli jamiyatda axborot muhiti va insonning ushbu muhitdagi o‘rnini falsafiy jihatdan o‘rganish zarurligini ta’kidlaydi [4]. Bu yondashuv kiberzo‘ravonlikni faqat texnik xavfsizlik masalasi emas, balki inson va raqamli muhit o‘rtasidagi munosabatlarning axloqiy masalasi sifatida ko‘rishga imkon beradi. Kiberzo‘ravonlikka qarshi kurash faqat texnik vositalar bilan cheklanmasligi kerak. Texnologik himoya mexanizmlari bilan bir qatorda, jamiyat a’zolarining media va raqamli savodxonligini oshirish muhimdir. Inson raqamli muhitda o‘z huquqlarini bilishi, shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilishi, tajovuzkor kontentni aniqlashi va zarur holatlarda tegishli mexanizmlardan foydalanishi lozim. Shu ma’noda ta’lim muassasalari, oila, davlat va raqamli platformalar o‘rtasidagi hamkorlik muhim ijtimoiy mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Kiberzo‘ravonlikning ijtimoiy-falsafiy jihatdan o‘rganilishi jamiyatda texnologik taraqqiyot va insoniy qadriyatlar o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi. Texnologiya o‘z-o‘zidan ijobiy yoki salbiy hodisa emas; uning ijtimoiy natijalari undan qanday foydalanilishiga, mavjud institutsional mexanizmlarga va jamiyatning axloqiy madaniyatiga bog‘liq. Shuning uchun raqamli jamiyatning rivojlanishi inson manfaatlari, huquqlari va qadr-qimmatini markazga qo‘ygan yondashuv bilan birga olib borilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, kiberzo‘ravonlik raqamli jamiyat rivojlanishi bilan shakllanayotgan murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisalardan biridir. Uning o‘ziga xosligi raqamli makonning chegarasizligi, axborotning tez tarqalishi, virtual anonimlik va tajovuzkor kontentning uzoq vaqt saqlanishi kabi omillar bilan belgilanadi. Kiberzo‘ravonlik shaxsning nafaqat virtual faoliyatiga, balki uning ijtimoiy identifikatsiyasi, qadr-qimmati, shaxsiy daxlsizligi va real hayotdagi munosabatlariga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli mazkur muammoni hal etish texnik yoki huquqiy choralar bilangina chegaralanmasligi lozim. Raqamli etika, media savodxonlik, ijtimoiy mas’uliyat va inson huquqlarini hurmat qilish tamoyillarini rivojlantirish raqamli jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim shartlardan hisoblanadi. Insonning raqamli makondagi erkinligi uning boshqa shaxslarning huquq va qadr-qimmatiga hurmat bilan munosabatda bo‘lish mas’uliyati bilan uyg‘unlashgandagina raqamli jamiyat ijtimoiy taraqqiyotning samarali vositasiga aylanishi mumkin.

## Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNICEF. *Cyberbullying: What is it and how to stop it.* United Nations Children's Fund, 2023.
2. Floridi, L. *The Ethics of Information*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
3. United Nations. *Universal Declaration of Human Rights*. Paris, 1948.
4. Floridi, L. *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
5. UNESCO. *Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying*. Paris: UNESCO, 2019.
6. Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., Lattanner, M. R. “Bullying in the Digital Age: A

Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth.” *Psychological Bulletin*, Vol. 140, No. 4, 2014, pp. 1073–1137.